

DZIESIĄTNIK (48) *sb m*

e jasne.

sg N dziesiątnik (19). ◊ *G* dziesiątnika (3). ◊ *D* dziesiątnikowi (1). ◊ *I* dziesiątniki(e)m (2). ◊ *pl N* dziesiątnicy (6) *GostGosp* (4), *SarnStat* (2), dziesiątniki (1) *LibLeg*. ◊ *G* dziesiątnik(o)w (5). ◊ *D* dziesiątnik(o)m (2). ◊ *A* dziesiątniki (8). ◊ *I* dziesiątniki (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *Przełożony, zwierzchnik nad dziesięcioma ludźmi lub dziesięcioma jednostkami organizacyjnymi; decanus BartBydg, Mącz, Cn; manipularis, primipilus centurio Mącz; decemprimi, decemviri Cn (pl) (45)* : decanus, qui X vires habet sub se, sive in ecclesia sive extra, vel qui X militibus praeest clericis, dzyesyanthnyk *BartBydg* 39b; *Mącz* 78d; ták iy rozdźielił/ iż dźieśiáci gołpodarżom dał iednego Dźieśiátniká. *ModrzBaz* 83; y połłał dwu dźieśiátnikow/ Antyochá y Pátrycyufa/ chcąc wmorze włkrzyni ołowiáney [*ciało Teodora*] wrzucić/ dla Chrześcian. *SkarŻyw* 188.

W połączeniach szeregowych (4): Y wybrał Moizész ze wżzego ludu Izráelłkiego męże státeczne/ ktore połtánowił przełożonemi nád ludem/ Tysiącniki/ fetniki/ pięćdziesiątniki/ y dźieśiátniki. Ktorzy łádzili lud czáfu każdego *BibRadz Ex* 18/25, *Ex* 18/21; wybierz męże mądre/ boiące sie Bogá/ prawdę miłujące/ á coby łákomłtwem gárdzili/ á vftaw z nich Dzyeśiátniki/ Setniki/ Woźne/ y ine przełożone *BielKron* 32; Tedy [...] dałem ie [= *przełożone*] głowámi nád wámi/ zá hetmáný/ y zá fetniki/ y zá pięćdziesiątniki/ y zá dźieśiátniki/ y zá łtárfze pokoleniam wálżym. *BudBib Deut* 1/15.

W przen (1) :

Wyrażenie: »dziesiątnik z piekła« = *czart* (1): bárzo to [*ciało i świat*] ná dułżę obádwa źli drabi. A gdy ielżcze dzyeśiátnik pomoże im s piekłá *RejWiz* 190.

a. *Najniższy stopniem, rangą dowódca, dowodzący dziesięcioma żołnierzami (zwykle w piechocie); też towarzysz, żołnierz; decurio BartBydg, Mącz, Calep; decanus BartBydg, Cn; decarchos Calep (28)* : Podług kthorey przyłżyągy kałdy Rothmyłtrż od swych dzyeśyáthnycow ma przyłżyągá przyyącz *MetrKor* 38/287; *BartBydg* 39b; *Mącz* 64a, b, 79b; z dźieśiátniká bywa rotmiłtrż/ s łláchćicá kłiążę/ s kłiędzá biłkup/ á z vcźniá miłtrż *GórńDworz* Kk4v; *RejZwierc* 220; *Calep* 289b, 292b; *OrzJan* 52; TOWARZYSZ, DZIESIĄTNIK. ZOŁNIERZ. PVSZKARZ. Máią bydź połłufzni Hetmánowi. *SarnStat* 428.

W połączeniach szeregowych (3): *LibLeg* 10/95; *Mącz* 208a; Iáko poznác łżpiegá w Woyłku [...] rołkázác [...] Rotmiłtrżom/ Stárfżym/ Setnikom/ Dźieśiátnikom/ [...] áby sie wywiádowáli [...] iefli kogo nowoethnego álbo nieznáiomego miedzy nimi niemáłż *BielSpr* 27v, 29v; Iácnoć o to że cię zwác będa y witác Hetmánem/ Wodzem/ Rotmiłtrżem/ Porucźnikiem/ Dźieśiátnikiem [*decanum*] Chorążym *ModrzBaz* 115, 83, 115; gdyby dźieśiátnikow/ fetnikow/ Rotmiłtrżow/ porucźnikow/ y nád włżytkimi iednego Hetmáná nie było/ zwycięłtwáby nigdyłię łpodziwác krol niemogł. *SkarJedn* 62.

Szeregi: »dekan to jest dziesiątnik« (1): [*setnicy*] mieli też znáki Srebrne álbo iákie innę ná Helmiech každy zołobná. Zálte też y ony Setniki rozdzielano na Decany/ to iefł/ Dźieśiátniki *BielSpr* 13.

»rotmistrz, (i) dziesiątnik« [szyk 5 : 2] (7): rozkazał im/ aby wybrali między sobą Rothmistrze/ Dzięiątniki/ y inne łprawce [...] y przezwał wołko dzieięćtyfiąc zbroynych *BielKron* 438v; *Mącz* 79a, 299d; ma Hetman każdy z Rotmistrzmi z dzieiątniki twemi [...] w pole wyiáchć *BielSpr* 8; a Rotmistrzowie y Dzieiątnicy [*Magistri Comitivarum JanStat* 726] takowych łzkodników [...] w wieży tak długo siedzieć máią: aż łie oné łzkody nágradzą. *SarnStat* 936 [*idem*] 303; *VotSzl Cv*.

b. *Przełozony w majątku szlacheckim sprawujący pieczę nad dzieiątką chłopów pańszczyńnianych* (3) : A ci Dzieiątnicy rozumieią łie Kmiotkowie náznáczeni od Pána *GostGosp* 40, 38, 40.

c. *Porządkowi w miasteczkach opiekujący się dzieięcioma budynkami; stroże porządku publicznego* (5) : Dzieiątnicy máią byđż na káżdey vlicy. *GostGosp* 144; A gdy łie co sítanie/ każdy dzieiątnik może wiedzieć/ kędy/ y kto co dzieiałł/ y kędy łpał. *GostGosp* 146, 144, 146 [2 r.].

2. *Oddział złożony z dzieięciu żołnierzy, dzieiątką* (2) : Cornicularius, Námiełnik álbo porucznik który ku dzieiątnikowi przyłádzón yełt. *Mącz* 65d; dawłzy iy czterzem czwornikom żołnierłkim łtrzec go (*marg*) Czwornik co ma ná czworo/ iako dzieiątnik co ná dzieięć (-) *BudNT* d3 *marg*.

3. *Moneta zawierająca w sobie dzieięć mniejszych jednostek* (1) : Denarius – Dzełziatnik, grołz włobiedzełziec pieniedzi albo czełzczy máiący. *Calep* 305a.

Synonimy: 1. a. dekan, dekuryjo, wojnik.

Cf **DZIESIĄTNICZY, PIĘĆDZIESIĄTNIK**